

SKUPNOST ORGANIZACIJ ZA
USPOSABLJANJE OSEB S POSEBNIMI
POTREBAMI V REPUBLIKI SLOVENIJI

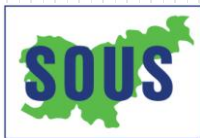
REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

GRADITEV SODOBNEGA SISTEMA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Usposabljanje strokovnih delavcev
za uspešno vključevanje otrok in
mladostnikov s posebnimi potrebami
v vzgojo in izobraževanje 2008 - 2011

SKUPNOST ORGANIZACIJ ZA
USPOSABLJANJE OSEB S POSEBNIMI
POTREBAMI V REPUBLIKI SLOVENIJI

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

PSIHOLOŠKE LASTNOSTI OSEB S POSEBNIMI POTREBAMI

Dr. Miran Čuk

2009

PSIHOLOGIJA OSEB Z MOTNJAMI V RAZVOJU

- Je samostojna znanstvena disciplina
- Povezuje se z vsemi preostalimi psihološkimi disciplinami
- Za prepoznavanje osebe s posebnimi potrebami moramo upoštevati vrsto kriterijev:
 - psihološki kriterij, socialni, pedagoški, sposobnost učljivosti, gibalni, zdravstveni, razvojni...
- Imamo lahko osebo z nadpovprečno razvitimi sposobnostmi, oz. z znižanimi sposobnostmi
- Človekov razvoj je kontinuiran proces, ki poteka samo v eno smer

- V posameznem razvojnem obdobju je potrebno razviti specifične sposobnosti; zamujanje razvojnih funkcij se pozna vse življenje
- Razvojna področja se pojavljajo v različnih življenjskih obdobjih
- Vedeti moramo, da vsi posamezni razvoji potekajo vzporedno
- Preskakovanje razvojnih obdobj ni mogoče brez dolgotrajnih posledic (uporabljanje hojice pri dojenčku)
- Korekcije patoloških struktur je mnogo težje popravljati, kakor omogočati spontani razvoj posameznika

- V tem primeru deluje zaviralno negativen transfer učenja (kaj je pozitiven transfer učenja?)
- Nekatera razvojna področja se začnejo razvijati prej, druga pa kasneje
- Odnosi med posameznimi razvojnimi področji so stohastični in ne kavzalni
- V razvoju je potrebno težiti po harmoničnem (spontanem) razvijanju sposobnosti
- Če zanemarimo primarni center v CZS, in razvijemo sekundarnega, vrnitve nazaj na primarni center ni več mogoča (nasilna preorientacija levoročnih otrok)

- Vse sposobnosti so v večji ali manjši meri tudi dedno pogojene
- Višja udeležba dednosti pogojuje manjše korektivne sposobnosti in še to v zelo ranem otroškem obdobju (najbolje v predšolskem obdobju)
- Za uspešno usmerjanje posameznika je najbolje, če poznamo njegov trend duševnega razvoja (procesno diagnosticiranje)
- ČLOVEK JE V BISTVU OBLIKOVAN DO 6. 1. STAROSTI

OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI

- Poseben problem so osebe s posebnimi potrebami, ki zaostajajo v razvoju
- Ločimo zaostajanje (retardacijo) in nerazvitost, ki je organsko pogojena
- Retardacija (zaostajanje) je vedno posledica več ali manj normalnih primarnih sposobnosti, ki jih posameznik ni uspel razviti zaradi omejevanja:
 - v okolju (vzgojna zanemarjenost),
 - zaradi nestimulativnega okolja,
 - zaradi prevarovanosti, (hiperprotektirana vzgoja), ki jo nudijo starši

- Posledice so vidne tudi v nepravilni samopodobi posameznika
- Sam nima prave orientacije in osebne pozicije v prostoru in času
- Nerazvite osebe so tiste, ki so v procesu zorenja doživele kakšno telesno poškodbo (obsevanje v prvih 3. m-nosečnosti, zastrupitve v nosečnosti, infekcije, viroze, nepravilno delovanje tireoidnih žlez....)
- Retardacijo se lahko do 12. leta bolj ali manj uspešno korigira; v kasnejšem obdobju pa to ni več mogoče. Pri teh osebah pride do osebnostne spremenjenosti (nevrotizem)

- Pojavijo se različne oblike nevroz, neprilagojenosti na socialno okolje.
- Najboljša sanacija primanjkljajev je v predšolskem obdobju
- Razvoj se v ranem otroškem obdobju le malo razlikuje od normalnega razvoja
- Normalen razvoj poteka linearno in enaki prirastki, ki so na koledarski starosti ustrezajo prirastkom na duševni starosti

- Pri osebah z motnjami v razvoju pa koledarska starost hitreje pridobiva od duševne starosti in nastopajo zaostanki
- V 1. letu življenja, ko otrok še ni verbalno komunikativen, ugotavljamo duševno razvitost s pomočjo “baby testov” ali posredno z ugotavljanjem zrelosti CŽS na osnovi položajnih refleksov
- Lastnost položajnih refleksov je v tem, da se v določenem obdobju morajo pojaviti, določen čas obstajati in nato ugasniti (Babinski refleks)

VLOGA REFLEKSOV

- Pravočasno pojavljanje posameznega položajnega refleksa kaže na harmoničen proces zorenja
- Na osnovi pravočasnega pojavljanja položajnih refleksov lahko sklepamo, da ima otrok normalen proces zorenja in nima odstopanj v intelektualnem razvoju
- Položajne reflekse, če so v časovnem zaostajanju lahko na osnovi draženja sekundarnih receptorjev provociramo

- Za vse reflekse je tipično, da bolj ko se nek refleksni lok uporablja, bolj se refleks “jača”
- Funkcija terapije ni samo sanirati primanjkljaje, temveč tudi omogočanje oblikovanja novih centrov, ki ga oblikujejo obrobne celice v CZS
- Ker je razvoj kontinuiran, se vedno višje duševne sposobnosti razvijajo na osnovi nižjih struktur
- Prehitevanje spontanega razvoja vedno vodi v določeno patologijo

VLOGA GIBALNEGA RAZVOJA

- Posebne sposobnosti so gibalne sposobnosti, ki jih je več vrst
- Motorika ni enovita sposobnost ampak je hierarhična struktura specifičnih gibalnih sposobnosti
- Gibalne sposobnosti so nadgradnja zrelosti CŽS
- Izdiferenciranost specifičnih gibalnih sposobnosti je posledica izolacije živčnih vlaken (mielinizacija)
- Človek razvija svoje sposobnosti z aktivnostjo in učenjem

VLOGA UČENJA

- V ranem otroškem obdobju je človek sposoben arhetipskega učenja
- Vsebine, ki jih pridobimo z arhetipskim učenjem, na njih ne deluje proces pozabljanja
- Arhetipskega učenja je človek sposoben do zaključka mielinizacije živčnih vlaken (nočno hranjenje dojenčka?)
- Živali so sposobne arhetipskega učenja vse življenje
- To je osnova vrednostnega sistema
- Razvoj gibalnih sposobnosti razvijamo s pomočjo motoričnega učenja

- Tipična lastnost tega učenja je, da temelji na »metodi lastne kože«
- Za uspešno učenje so potrebne najvišje duševne sposobnosti z mišljenjem
- Rezultat učenja je znanje. Učenje je transformacijski proces
- Avtomatizacijo motoričnega znanja dosežemo s treningom, kjer je glavni cilj doseči maks. avtomatizacijo motorične vsebine in to imenujemo **veščina (poštevanka, branje)**

- Tudi na gibalnem področju imamo lahko otroke, ki na tem področju zaostajajo
- Govorijo o psihomotorični retardaciji, nerodnih otrocih, upočasnjenih
- Najboljši gibalni razvoj imajo otroci, ki jim je omogočeno spontano gibanje
- Delovanje duševnih sposobnosti je odvisno od stopnje integriranosti CŽS

- V splošnem se kaže integriranost CŽS v splošni energetske opremljenosti posameznika
- To najbolj kontraverzno sposobnost pri človeku imenujemo inteligentnost
- V psihologiji govorimo samo o inteligentnosti, kot najbolj splošni sposobnosti, ki omogoča posamezniku ustrezno reagirati v povsem novih situacijah

- Na osnovi stopnje razvitosti inteligentnosti delimo osebe s posebnimi potrebami na: **lažje motene, zmerno motene, težje motene in težko motene**
- Učljivi so samo najlažje dušeno moteni subjekti
- Zmerno, težje in težko motene usposabljammo s pogojevanjem in privajanjem na konkretno okolje. Oblikujemo jim sprejemljive navade
- Razlika med znanjem in navadami je v tem, da je znanje dinamično, navada pa je statična in je ustrezna samo v standardnih pogojih

VLOGA INTELIGENCE

- **Inteligenca** ni psihološka kategorija, temveč sociološka in pomeni družbeno plast
- Intelligentnost se da izmeriti s pomočjo psiholoških testov, lahko pa tudi s pomočjo prehodnosti električnega impulza preko sinapse med dvema nevronoma
- Višja stopnja inteligentnosti pomeni tudi hitrejši prehod impulza preko sinapse
- Intelligentnost se odraža na vseh posameznikovih dejavnostih
- Razlikuje se od mišljenja, ki je najvišja duševna sposobnost po tem, da je mišljenje usmerjeni proces in z rešitvijo problema mišljenje preneha

- Mišljenje je povezano z inteligentnostjo
- To je sposobnost, ki je hierarhično organizirana in tako imamo posamezne specifične sposobnosti, kot so: percepcija, spacializacija, motorika, numerične sposobnosti, verbalne sposobnosti, pomnjenje, predstavljalivost, pozornost, performance sposobnosti
- Na osnovi spoznavanja nivoja posamezne specifične sposobnosti lahko izdelujemo profil sposobnosti, ki lahko služi kot osnova izdelave individualiziranega programa za posameznika (psihogram)

- Možnost predvideti vse tiste ukrepe, ki bodo omogočili sanirati razvoj, odnosno razviti maksimalno preostale sposobnosti, ki jih ima posameznik ohranjene
- Danes se pogosteje uporablja namesto inteligentnosti *kognitivne sposobnosti*, ki jih tvorijo inteligentnost in znanje
- V splošnem imajo nekoliko boljše razvite verbalne sposobnosti, slabše pa performance
- Intelektivni razvoj poteka v skladu s procesi maturacije in se normalno konča nekako okoli 16. do 20. leta

- Višje potencialne sposobnosti, ki jih ima posameznik, dalj časa bo razvoj potekal
- Osebe z znižanimi intelektualnimi sposobnostmi dosežejo konec razvoja že lahko pred 16. letom
- Razvoj se konča tem prej, čim nižji so intelektualni potenciali
- Ob koncu šolanja, dosežejo mentalno starost najlažje moteni v razvoju okoli 12. let
- V tem obdobju se v normalni populaciji začne pojavljati abstraktno mišljenje

- Osebe s posebnimi potrebami imajo vse sposobnosti občutno slabše razvite in zato potrebujejo specialno pomoč
- Specialna pomoč omogoča z didaktičnimi pripomočki osvajanje znanja, ki mora biti pravilno dozirano in z več utrjevanja in ponavljanja
- V ta namen se uporablja vrsto ilustracij, ponazoritev, modelov, ki omogočajo spoznavanje vsebine po različnih vhodnih kanalih. S tem se preprečuje intenzivnost pozabljanja
- Pozabljanje je progresiven proces in pozabljamo tisto, za kar nismo zainteresirani, kar nas ni emocionalno razgibalo

- Proces pozabljanja je najintenzivnejši neposredno po usvojeni snovi
- Sistem utrjevanja in ponavljanja mora biti tako planiran, da se obnovi učno vsebino prej, preden je proces pozabljanja vse izbrisal (**Ebinhausova krivulja pozabljanja**)
- Normalen duševni razvoj do nekako 40. let ostaja na vrhuncu svojih potencialov
- Po tem času pa začne plastičnost CŽS počasi upadati
- Ta proces imenujemo **deterioracija** in jo normalno kompenziramo z znanjem in izkušnjami

- Pri osebah z motnjami v razvoju se lahko pojavi deterioracija pred tem obdobjem
- V takem primeru govorimo o patološki deterioraciji
- Ta se pojavi najpogosteje pri organikih, post-travmatskem sindromu, epilepsijah, metabolnih motnjah, porušenem endokrinem sistemu....
- Pri vseh subjektih, ki so utrpeli sekundarno organsko okvaro, poteka proces rehabilitacije zelo počasi
- Ni mogoče predvideti stopnje uspešnosti rehabilitacije, niti ni mogoče predvideti preloma razvoja, ki vodi v kasnejšo regresijo

- Deterioracijo najbolje obvladujemo z obsegom znanja. Več znanja, ko ga imamo, manj vpliva bo imela deterioracija
- Proces staranja se ne odraža samo na intelektualnem področju, temveč na vseh funkcionalnih sposobnosti človeka
- Osebe z posebnimi potrebami imajo na področju percepcije velike težave z ustreznim opazovanjem
- Opazovanja jih je potrebno naučiti
- Najbolje je, če glasno pripovedujejo, kaj opazujejo in na ta način učitelj lahko sledi njihovem procesu opazovanja.

- Njihovo opazovanje je nesistematično, površno, nedosledno, ne ločujejo predmeta od ozadja, so upočasnjeni v reagiranju, potrebujejo stalno vzpodbujanje...
- Njihova koncentracija je kratkotrajna in imajo visoko stopnjo odkrenljivosti
- Probleme rešujejo običajno z metodo poskusa in zmote in pri tem delajo dokaj nesistematično
- Malo se naučijo in potrebujejo stalno vodenje
- Spacialne sposobnosti so običajno slabše razvite in nimajo prave prostorske predstavljalnosti

- Enak problem je z motoričnimi sposobnostmi, kjer sami ne uvidijo napak in uporabljajo vrsto odvečnih gibov, nimajo sposobnosti samokorigiranja, za aktivnost potrebujejo veliko neomejenega prostora, ponavljajo napake, pogosto se poslužujejo tudi absurdnih rešitev...
- V splošnem lahko rečemo, da imajo osebe s posebnimi potrebami znižano racionalno kontrolo in zato posredujejo absurdne odgovore, imajo prekomerno izraženo tendenco inercije, ki se kaže v perseveracijah in stereotipnih rešitvah, pogoste so rotacije in rotacizmi
- Mišljenje, kot najvišja duševna sposobnost in je usmerjeni proces(Lurija) pri njih nikoli ne doseže stopnje abstraktnega mišljenja in ostaja vedno na nivoju konkretnosti

- Najpogosteje poskušajo reševati naloge s pomočjo asocialcijskega mišljenja, analogij, funkcionalne konkretnosti.....
- Slabo obvladajo analizo in še slabše sintezo
- Generalizacije in abstrakcije nikoli ne usvojijo
- Pri njih je proces pozabljanja močno intenziviran
- Posebno pozornost je potrebno povečati neposrednemu mehaničnemu pomnjenju, ki je osnova za trajno pomnjenje, saj je znanje več kot le pomnjenje

VLOGA EMOCIJ

- Za njih je princip vseživljenjskega izobraževanja nujnost, ker naučeno snov, če jo ne uporabljajo hitro pozabijo
- Emocije imajo v procesu poučevanja funkcijo katalizatorja
- Snov je potrebno podajati emocionalno pozitivno, ker te vsebine se boljše zapomnijo
- Lastnost emocij je v tem, da se prenašajo
- V emocionalnem doživljanju se bistveno ne razlikujejo od zdravih oseb
- Za šolsko delo jih je potrebno motivirati

- Globalne cilje jim je potrebno razdeliti v veliko etapnih ciljev, ki so časovno in prostorsko blizu in imajo zadostno potenco
- Uspeh pri delu jih dodatno motivira, obratno pa neuspeh
- V procesu vodenja se izogibamo kritike in prepovedi, ki povzroči negativno emocionalno nastrojenje in samo prepoveduje ne pove pa kaj je potrebno storiti
- Najboljše vodenje je s pozitivnim pogojevanjem

VLOGA NEVROZ

- Osebnostna struktura se deli na normalno in patološko
- Patologija se generalno deli na psihoze in nevroze
- S psihozami verjetno ne boste imeli opravka, saj so to prave duševne bolezni in so v domeni psihiatrije
- Posebna problematika so nevroze pri učencih
- Nevroza nastopi zaradi emocionalne preobremenjenosti
- Zaradi stalne emocionalne napetosti, nastopi nevroza

- V začetku se vsak učenec rešuje z obrambnimi mehanizmi, ki mu omogočajo emocionalno homeostazo
- Obstojata vrsta različnih nevroz (stenične, astenične, konvulzivne prisilne, grozavostne....)
- Nevrotičen mehanizem ima vgrajeno destrukcijo, ki mu onemogoča dosegati maksimalni rezultat
- Za uspešno saniranje emocionalne obremenjenosti je potrebno ugotoviti najprej vzroke in šele na tej osnovi izdelati individualiziran program sanacije

- Različne učne težave imajo različne patološke mehanizme in glede na to je potrebno ustrezno predvidevati postopke sanacije
- Vedenjska slika retardiranega, nezrelega in nevrotičnega posameznika so lahko zelo podobne
- Glede na patologijo pa je potrebno ukrepati
- Farmakološka terapija je zelo uspešna takrat, ko preprečuje manifestiranje patologije, omogoča pa več ali manj normalen duševni razvoj.